

ры «Уваскрэсенне Хрыстова», «Энеіда навыварат» і «Тарас на Парнасе» паклалі пачатак новай бел. л-ры. У 19 ст. глыбокім сатыр. зместам вызначаліся драм. сачыненні В.Дуніна-Марцінкевіча («Ідылія», «Пінская шляхта»), рэв. публіцыстыка К.Каліноўскага, вершы і паэмы Ф.Багушэвіча («Бог няроўна дзеліць», «Хрэсьбіны Мацюка»), басні А.Абуховіча («Старшына»). Значны ўклад у стаўленне і развіццё розных жанраў бел. С. ўнеслі Я.Купала, Я.Колас, Ядвігін Ш. Буйны пісьменнік-сатырык К.Крапіва ўзняў на новую вышыню камедыю, байку, сатыр. верш («Хто смеяцца апошнім», «Дзед і баба», «Дыпламаваны баран», «Язычок»). С. з'яўлялася асн. кірункам творчасці А.Макаёнка, М.Матукоўскага, У.Корбана, Э.Валасевіча, М.Скрыпкі. На сучасным этапе да С. звяртаюцца А.Зэкаў, К.Камейша, У.Правасуд, М.Шабовіч і інш.

В.П. Рагойша.

САХУТА Яўген Міхайлавіч (н. 15.2. 1945, в. Вечатарова Стаўбоўскага р-на), беларускі мастацтвазнавец, эт-

Я.М. Сахута.

нолаг, педагог. Д-р мастацтвазнаўства (1996), праф. (2004). Скончыў Віцебскі пед. ін-т (1972). З 1972 у Ін-це мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору Цэнтра даследаванняў бел. культуры, мовы і л-ры НАН Беларусі. Адначасова ў 1985—91 гал. рэдактар час. «Мастацтва Беларусі». Даследуе тэорыю, гісторыю і сучасны стан бел. нар. дэкар.-прыкладнога мастацтва, нар. маст. промыслаў і рамёстваў. Адзін з аўтараў кн. «Гісто-

рыя беларускага мастацтва» (т. 1—4, 1987—94), «Беларусы» (т. 1. Прамысловыя і рамесныя заняткі, 1995), «Беларусы» (1998), «Сучасная Беларусь» (т. 3. Культура і мастацтва, 2002), «Беларусы: Сучасныя этнакультурныя працэсы» (2009), «Хто жыве ў Беларусі» (2012), «Нарысы гісторыі культуры Беларусі» (т. 3. Культура сяла XIV— пачатку XX ст. Кн. 1. Матэрыяльная культура, 2015). З 1992 старшыня Бел. саюза майстроў нар. творчасці. Дзярж. прэмія Беларусі 1996.

Тв.: Беларусы. Т. 8. Дэкаратыўна-прыкладное мастацтва. Мінск, 2005; Беларуская вышніна. Мінск, 2008; Беларускае народнае мастацтва. Мінск, 2011; Сучаснае народнае мастацтва Беларусі. Мінск, 2013; Беларускае народнае ганчарства. Мінск, 2013; Беларускае народнае кавальства. Мінск, 2015; Народнае мастацтва. Мінск, 2015.

САЦЫЯДЫНАМІКА КУЛЬТУРЫ, культурныя змяненні, якія з'яўляюцца неад'емнай уласцівасцю культуры і ўключаюць як унутраную трансфармацыю культ. з'яў, так і знешнія перамены. Культура як дынамічная сістэма ніколі не заставалася нерухомай: узнікнуўшы, развівалася і змянялася ў часе разам з грамадствам, якое яе стварае. Змены ў ёй уключаны ў дынаміку ўсяго грамадскага жыцця і ў цэлым залежаць ад мноства сац. фактараў. Згодна з прац. тэорыяй сац. дынамікі культуры мысленне, мова, веды, звычаі з'явіліся ў працэсе калект. прац. дзейнасці і ўдасканалення прылад працы. Прыхільнікі гульнявой канцэпцыі культуры мяркуюць, што гал. фактарам развіцця культуры была не праца, а гульня. Культура, на іх погляд, узнікла ў выніку развіцця і ўскладнення гульнявых паводзін людзей. З пункту гледжання сінергетыкі развіццё культуры адбываецца ў выніку «сістэмнага эфекту». Сучасныя культуралагі прыйшлі да агульнай высновы, што культ. змяненні з'яўляюцца неад'емнай уласцівасцю культуры і ўключаюць як унутраную трансфармацыю культ. з'яў (іх змены ў часе),

так і знешнія перамены (узаемадзеянне паміж сабой, перамяшчэнне ў прасторы і інш.). Дзякуючы гэтаму адбываецца паступальны рух культуры, яе пераход з аднога стану ў другі. Гэтыя шматлікія і разнастайныя віды культ. змен былі вызначаны ў культуралогіі паняццем «сацыякультурная дынаміка». С. к. дынаміка мае месца ў тым выпадку, калі новы стан культуры ўзнікае ў выніку змянення ранейшых артефактаў культуры пад уплывам інтэнсіўных працэсаў абнаўлення, якія адбываюцца ў грамадстве. Новыя культ. формы развіваюцца на аснове пераасэнсавання гіст. спадчыны або надання новага сэнсу традыцыям, а таксама праз знешнія запазычанні. Аднак запазычаныя элементы падлягаюць якасным змяненням, якія ўтвараюць дастаткова цэласны арганічны сінтэз. У працэсе сінэзу сацыякульт. сістэма засвойвае культ. дасягненні інш. супольнасцей у тых сферах, якія аказваюцца недастаткова развітымі ў ёй самой, але пры гэтым захоўваюць уласцівую ёй зыходную аснову. Вылучаецца некалькі крыніц, якія фарміруюць і падтрымліваюць С.к.: традыцыі, інавацыі, запазычанні, дыфузія, сімбіёз, рэвайвалізм. Асн. палажэнні тэорыі С.к. выкладзены П.А.Сарокіным у працы «Сацыяльная і культурная дынаміка», А.Модем — у працы «Сацыядынаміка культуры», А.Тойнбі — у працы «Спасціжэнне гісторыі».

Літ.: Смолік А.І. Сацыядынаміка культуры ў посткатастрофным соцыуме. Мінск, 1999. *А.І. Смолік.*

САЦЫЯЛОГІЯ КУЛЬТУРЫ, сацыялагічнае вывучэнне духоўнай і матэрыяльнай культуры. На працягу 19 ст. адбывалася паступовае размежаванне паміж гуманітарна-філал. комплексам навук аб духоўным жыцці грамадства і сац. навукамі, засн. на тэарэт. асэнсаванні яго заканамернасцей, структур і працэсаў. У выніку іх дыферэнцыяцыі сфарміравалася такая галіна сацыяльных навук, як С.к., прадметам якой стала сацыялагічнае вывучэнне духоўнай і ма-

эрыяльнай культуры. Яе зыходная задача — агульны сацыялагічны аналіз разнастайных культ. з'яў і працэсаў, якія ўваходзяць не толькі ў сферу духоўнай творчасці, але і прысутнічаюць у гасп., сац.-паліт. дзейнасці, адлюстроўваюцца ў гіст. развіцці грамадства. У сацыялогіі культура паўстае як спецыфічная сістэма норм, каштоўнасцей, сэнсаў, ідэй, якія адносяцца да аднаго грамадства ад іншага або розных часткі грамадства (сац.-статусныя ці прафес.). У сацыялагічным разуменні культура ўяўляецца як духоўны кампанент сукупнай вытворчасці, якая забяспечвае падтрыманне і змяненне гэтай вытворчасці і грамадскіх адносін у цэлым. У такой інтэрпрэтацыі сутнасці культуры забяспечваецца, па меркаванні сацыёлагаў, паўнаважнасць падыход да вывучэння ў якасці складаючай часткі агульнага механізма сац. рэгуляцыі. С.к. даследуе духоўныя фактары рэгуляцыі сац. жыццядзейнасці як самаст. і спецыфічнай сферы, якая знаходзіцца ва ўзаемадзеянні з інш. сферамі і формамі рэгуляцыі. Яна тлумачыць сац. змест, прынцыпы і структуру духоўнай дзейнасці, уздзеянне культ. фактараў на формы сац. арганізацыі, вызначае месца і ролю розных сац. груп і субкультур у духоўным жыцці грамадства, узроўні і тыпы арганізацыі сацыякульт. працэсаў. Ля вытокаў С.к. знаходзіліся такія мысліцелі мінулых стагоддзяў, як М.Вебер, Э.Дзюркгейм, Т.Парсанс, П.Сарокін, Г.Спенсер, А.Тойнбі і інш. Яны выявілі аб'ектыўнае існаванне духоўных фактараў, якія не залежаць ад індывіда, з'яўляюцца рэальнай сілай і таму становяцца крыніцай фарміравання абрысаў грамадства і характару асобы.

Літ.: Бабосов Е.М. Социология. Общая социологическая теория. Минск, 1998; Михайлова Л.И. Социология культуры. М., 1999. А.І.Смолік.

САЦЫЯЛЬНАЯ ЛІНГВІСТЫКА, сацыялінгвістыка, навуковая дысцыпліна, якая займаецца вывучэннем сац. прыроды мовы, яе ро-

лі і функцый у грамадстве, а таксама механізмаў уздзеяння сац. фактараў на мову. Вывучае камунікатыўную дзейнасць чалавека (структуру камунікатыўнага акта, функцыі маўлення), вызначае аптымальныя сродкі для пабудовы сац. карэктных выказванняў і выяўляе сац. нормы маўленчых паводзін людзей. Даследуе праблемы сац. дыферэнцыяцыі мовы, вызначае характар узаемазвязей паміж моўнымі і сац. структурамі, напр., праблему «мова і нацыя», вывучае ўзаемаўплыў мовы і культуры, мовы і рэлігіі. Адным з ключавых паняццяў С.л. з'яўляецца моўная сітуацыя, вывучэнне якой прадугледжвае аналіз усіх форм існавання мовы — літ. мовы, тэр. і сац. дыялектаў, кайнэ (пытанні моўнай нормы, дыялексіі) або моў у межах пэўнага адм.-тэр. аб'яднання ці этнічнай суполкі (праблемы білінгвізму і шматмоўя; мовы міжнар. зносін, штучныя мовы і мовы-пасрэднікі). С.л. даследуе пытанні нац.-моўнай палітыкі, гзн. вывучае дзейнасць дзяржавы (партый, сац. класа), накіраваную на захаванне, удасканаленне ці змяненне моўных норм. Навук. базай для С.л. сталі даследаванні В.У.Вінаградава, В.М.Жырмунскага, Б.А.Ларына, Я.Д.Паліванава, Л.П.Якубінскага і інш. У бел. мовазнаўстве праблемамі С.л. займаюцца С.М.Запрудскі, А.А.Лукашанец, А.У.Лянкевіч, Л.Р.Машчэнская, Н.Б.Мячкоўская, А.А.Папейка, Т.А.Траханкіна і інш.

Літ.: Мечковская Н.Б. Социальная лингвистика. М., 2000; Беликов В.И., Крысин Л.П. Социолінгвістыка. М., 2001; Швейцер А.Д. Современная социолінгвістыка: теория, проблемы, методы. М., 2012.

С.У.Шахоўская.

САЧАНКА Барыс Іванавіч (15.5.1936, в. Вялікі Бор Хойніцкага р-на — 5.7.1995), беларускі пісьменнік, перакладчык. Скончыў БДУ (1960). Працаваў у час. «Вожык», «Полымя». З 1976 сакратар праўлення Саюза пісьменнікаў Беларусі. З 1986 заг. рэдакцыі выд-ва «Мастацкая лі-

таратура», у 1993—95 гал. рэдактар выд-ва «Беларуская Энцыклапедыя імя Петруся Броўкі». Гіст. мінулае палескага краю раскрыў у

Б.І.Сачанка.

аповесцях «Варэйка золата» (1964), «Англіцкая сталь» (1966), «Дыярыш Мацея Белановіча» (1976). Тэма Вял. Айч. вайны прысвяціў аповесці «Палон» (1962), «Пакуль не развіднела» (1965), «Апошнія і першыя» (1966), «Аксана» (1968), раман у навелах «Чужое неба» (1975). У трылогіі «Вялікі лес» (1979—83) асэнсаванне прац. і ратнага подзвігу народа ва ўмовах акупацыі. Тэма Чарнобыля ў «Запісках аб радыяцыі» (1986—90), аповесцях «Родны кут», «Еўка» (абедзве 1987). У творах «Не на той вуліцы» (1974), «Запіскі Занядбайлы» (1977), «Без пяці хвілін «прахвесар» (1983) выкрываў мяшчанства, прыстасавальніцтва, графаманства, розныя аспекты побыту гараджан. Аўтар кніг прозы «Ваўчыца з Чортавай Ямы» (1978), крытыкі і публіцыстыкі «Сняцца сны аб Беларусі» (1990). Склаў зб-кі паэзіі бел. эміграцыі «Туга па Радзіме» (1992), кнігі ўспамінаў «На суд гісторыі» (1994) і інш. Пераклаў на бел. мову аповесць «Школьны хлеб» Я.Гуцалы (1976), «Аповесць пра майго сябра» П.Андрэева (1979), кн. «Трывожны год» І.Андрыча (1978) і інш. Прымаў удзел у рабоце 35-й сесіі Генеральнай Асамблеі ААН (1980).

Тв.: Выбр. творы. Т. 1—3. Мінск, 1993—95.

САЮЗ ПІСЬМЁННІКАЎ БЕЛАРУСІ (СПБ), добраахвотнае грамадскае